

Ludwig Tiecks *Der blonde Eckbert*.

I **Ludwig Tiecks** saga (Märchen) *Der blonde Eckbert* (1797) finner vi en ung förtryckt flicka , *Berthe*, som utsätts för ett brott, skild från sina föräldrar.

Hon behandlas så illa – psykiskt - av dem hon tror är hennes föräldrar , att hon , efter att som 8-åring rymt långt hemifrån från trakasserande styvföräldrar (om hon likväl älskar) - begår ett brott gentemot en i en mycket fjärran skog ensamlevande gammal kvinna ("die Alte") med en (ständigt om ensamhetens frid sjungande) fågel och hund – en hund vars namn hon sedan glömmer .Den i grann fjäderskrud prunkande fågeln värper i sina ägg ädelstenar, - diamanter. Nu 12-åriga *Berthe* sviker förtroendet , missbrukar vänligheten och rymmer från gumman, stryper fågeln, stjälar diamanterna och lämnar också hunden kopplad att dö. Hunden , *Strohman*, skäller sorgset efter henne när hon går iväg. Hon söker sen , efter att ha genomkorsat flera dälдер , efter styvföräldrarna för att vinna deras respekt och kärlek genom diamanterna, men de är döda. För pengarna förvärvar hon sig några år senare sin prins, *Eckbert*. Hos *Eckbert* lever *Berthe* men berättar en afton i *Eckberts* och *Berthes* slott – *Berthe* tycks lida av ett tvång att berätta, delvis för att få förståelse och förlåtelse - sin hemska historia för en inbjuden vän till E., herr *Walther*.

Walther visar sig – övernaturligt ... – veta hundens namn, "*Strohman*" . *Berthe* blir chockad: hur kan herr *Walther* veta hundens namn, som hon alls inte nämnt, - eftersom hon glömt det. Detta driver nu *Berthe* till vansinne och död, samt får E. att mörda W., samt i ruelse söka åter en vän, en vän att lätta sitt hjärta för. Om då denne accepterar honom, så får han frid. Han träffar Riddar Hugo, att berätta hela historien för, för att således söka förståelse och vänskap. Hugo tycks dock berätta allt för hela bygden, och vart än *Eckbert* ser, så ser han nu i varje bybo i andanom *Walthers* ansikte. Han beslutar sig för att resa och – efter åter en lång resa - uppsöka gumman, som berättar att E. och *Berthe* är syskon, samt att B. satts ut till främmande människor av sina föräldrar. E. finner vid besöket både fågeln och hunden levande hos den gamla, blir galen utropande: "Varför har jag alltid anat detta?", "Därför att din far talat om det för dig en gång." svarar gumman. (För att du visste det.).

" Det var jag som var *Walther* och Hugo." säger gumman." Synden straffar sig själv."

Vad vi kan förstå, så dör *Eckbert* framför den gamla kvinnan, vars roll det tydligen varit , primärt, att på alla sätt prova *Berthe* – och *Eckbert* med avseende på morallagen.

Hos Tieck finner vi nu glömskan som en determinant, men det ursprungliga brottet är ju *Eckberts* och *Berthes* fars, som splittrat de båda ? Ludwig Tieck inför nu "romantiskt fantastiska" (hoffmannska) element i form av fågeln med ädelstensäggen, och det (skenbart) mest fantastiska av allt: *Walthers* vetskap om handens namn. Denna vetskap går fullständigt utöver fantastiken i det den mer hänsyftar till *clairvoyance* och till insikt i *Berthes* omedvetna.

Det är *Berthes* glömska av hundnamnet och *Walthers* vetskap om hundens namn som är *peripetin* och berättelsens kärna. Det är ytterligare glömska, tidigare i *Berthes* fars liv, kanske.) Detta ord, namn, slår ned som en hämndens åskvigg i *Berthes* sinne, och som en olycka i *Eckberts* liv. Berättelsen är ett ödesdrama om mänsklig svaghet och ondska, uppenbarad genom herr *Walthers* obekymrade övernaturliga insikt – som tycks flyta genom luften – om hunden *Strohman*. (*Walther* säger hundens namn helt en passant. Det påminner

om ett av E.A. Poes (skräck-)grepp. I förbifarten – som av ingen orsak alls - avslöjas allt. Men hos Tieck genom en *Deus ex machina*. Det skall sedan visa sig vem som ligger bakom. En mer påtaglig gudliknande varelse.).

Detta är den romantiska fantastiken, som historiskt ligger långt bakom Kafkas berättelser. Tiecks saga är berättad 1797 (efter franska revolutionen) . Kafkas *Processen* är från 1914.(Vid utbrottet av 1sta världskriget, med vilket den inget tydligt har att göra) . Ändå jämfördes Kafka med Tieck och Hoffmann av diverse recensenter. Detta är icke utan skäl, naturligtvis. Man sökte – i blindo - en förklaring till det "fantastiska" och sökte den i de "konstruktioner" som Hoffmann och Tieck hade brukat i sina berättelser, i den "skräckromantiska" berättelsen. Denna hade visserligen övernaturliga inslag, men var ändå baserad på en psykologisk insikt, som på många sätt förebådade psykoanalysen men också ledde tillbaka till uråldrig mänsklig visdom. Här finns också resonemang, hos Tieck, om nu berättelsen är – eller innehåller - en ond dröm, - Berthe – i sin samvetsnöd - talar om att efter fågelmordet och lämnandet av hunden "uppsöka den så kallade världen"..... Så skapas hos Tieck en "svävning". En svävning uppstår alltid mellan två i "realitetsavseende" skilda plan. Och Tieck hade – på ett utomordentligt sätt – skapat sin svävning (*Der blonde Eckbert* fungerar än idag , som fantastik, ödesdrama och moralitet – och Kafka skapar sin.).

Vad är nu "den så kallade världen"? Världen före hon svek ? Hon söker glömma – och nu verkligen glömmet, t.ex. hundens namn. (Jfr. Freuds förträngning.)

Roten till Berthes brott i den kärlekslöshet med vilken hon har behandlats av styvföräldrarna, och det brott som begåtts av hennes far, som skilt henne från sig. *Eckbert* är ett tragiskt offer, - ett offer för Berthe, sig själv, sin far, och för ett begär efter ädelstenar. *Eckbert* har dock – i förlängningen av detta begär, som vi inte får reda på graden av - både en gruvlig rädsla och ett oroligt samvete. Någon blick in i mördaren *Eckbert* får vi inte. Mer då i djurdödaren *Berthes*.

Vem är nu gumman som äger fågeln som kan värpa ädelstensägg, gumman , som kan skapa och förvandla sig till Walther och Hugo ? Att nu "den gamle" ("Die Alte") försöker rädda Berthe, - hon lär henne spinna och läsa - men så gruvligt frestar henne genom att lämna henne ensam med äggen med ädelstenarna, det är ju inte mycket grymmare än vad mången råkar ut för: att anförtros ett glittrande liv, som kan missbrukas. Eller? Har den Gamla två ansikten ? Vad är hon för en övernaturlig varelse, mytologiskt. Hon räddar, prövar, och hämnas sedan å det grövsta. Hon är alla "gudar" i en.

Vad är fantastik i Tiecks berättelse ? Vi har några HELT fantastiska element: gumman, den Gamla, som kan skapa människor , Walther och Hugo, och som kan skapa ett djur som värper ädelstensägg. En drömsk , glidande fantastik råder under de långa resor som Berthe och sedan Eckbert gör till den Gamlas stuga långt borta i bergstrakterna. Hennes trakter tycks skilda från världen, vilket också antydes genom Berthes ord om "den så kallade". Så kan man säga att Tieck här antyder att den verkliga världen är gummans, den Gamlas. Det är i anden och i moralen som det verkliga livet levs. Det övriga, reala, är bara staffage. Det avgörande är samvetslivet, den rena anden. Om den nu alls kan – genom omständigheternas spel – hållas ren.

I samvetilivet råder nu den Gamla. Hon är varken god eller ond. Hon är det verkligas tjänarinna. En mellangestalt. Hon har inget bestämt ansikte. Berthe och Eckbert har ansikten. Det är deras liv det rör. Men över deras liv vakar, råder (!) , som det tycks, den Gamla. Och i förlängningen Något Annat.

Ett viktigt motiv, en viktig del i berättelsen är nu tvånget att berätta. Både Berthe och Eckbert känner sig tvingade att med sina medmänniskor dela sina plågor (sina dåliga samveten). De delar dem eg. – visar det sig - bara med den Gamla och med varann. Berättelsens ljus är egentligen just tvånget att berätta, trots att det nu leder till död, och knappast försoning. I den fasa som uppenbaras i Berthes och Eckberts öden ligger ju också ett hopp och ett löfte från den Gamlas sida till läsaren om att det går bättre för dem som inte stjälar ädelstenar, inte dödar värpfågeln och framför allt inte lämnar en hund bunden vid en förstukvist för att där ömkligen dö. --- Man berättar alltid sant. Berthes berättelse är öppenhjärtlig och fullständig. Hon döljer ingenting, inte medvetet.

Den Gamlas hämnd för detta onda anslag, trots att Berthe nu egentligen vill ge ädelstenarna åt sina fosterföräldrar, är skoningslös. Den Gamla låter alls inte tala med sig. Hon handlar, prövar, dömer och avgör utan att ställa en enda fråga till vare sig Berthe eller Eckbert.

Berättelsen, och berättelserna i den, är mycket levande. Mot detta står den Gamlas tystnad såsom något ... oförsonligt. Livet och samvetet tycks så lite meddelsamma. Bergfasta. Rikt och grymt är livet och samvetet. ---- Man finner nu särskilt grymt det drag som den Gamla gör, när hon, förklädd till Walther, en passant säger hundens namn: *Strohman*. Namnet som inte en främmande kan veta, och namnet som Berthe aldrig sagt. Och inte kommer ihåg förrän Walther säger det.

Här finner man något av det grymma som ibland framkommer i de grekiska ödesdramerna. Med dessa är *Der blonde Eckbert* släkt. Ty roten till det onda, var är den ? Den ligger ju någonstans i Berthes fars liv, ett liv varom vi underrättas mycket litet. Berthe och Eckbert är halvsyskon. De har olika mödrar, men samme far. Fadern har sänt bort Berthe, för sin nya frus skull. Här anar man – men vet alls inte – hur förhållandet mellan denne far och denna fru var. Detta förhållande, om vars natur vi svävar i ovisshet, och faderns beslut är roten till det onda. Det onda är dock senare fortplantat och exekveras av Berthe, som under hela sin uppväxt levt i en halv värld, olycklig och försummad.

Eckbert beskrivs som vemodig, med ett vekt drag i ansiktet. Denne tycks leva som i ovisshet och aningslöshet, men väcks av kärleken till Berthe, och eggas – egendomligt – till mordet på Walther. Ty Eckbert vill nu att ingen skall få veta han och hans döda frus hemlighet. Eckbert vill leva vidare som om inget har hänt. Vad är nu Eckberts öde: dels att gifta sig med en djurmörderska, sedan på sitt yttersta få reda på, att han varit gift med sin syster.

Brottet , illgärningen, mot hunden tycks som allra grymmast i hela berättelsen (näst Berthes fars kanske). Hunden är komplett oskyldig. (Själlöst sann och god.) Den ställs att svälta ihjäl av Berthe, efter det hon vridit nacken av fågeln. Fågeln kan vi inte identifiera oss med , eftersom det är en trollfågel som värper ädelstenar (och dessutom sjunger ödesdiga sånger, som den ändrar texten på. Den är en eriny. En plågogudinna.). Hunden är tillgiven, en ren och sann och verklig varelse, och den blir utsatt för ett oförlåtligt brott. Berthe hör den skälla när hon lämnar den Gamlas stuga, och hon hör dess sorgsna skall länge. Hunden är den rena själen, -

och man kan här tänka på att det under romantiken ofta ansågs att naturen var en ren och oskyldig skönhet, fri från mänsklig ande, men ren (och Guds). Så blir hunden bilden av skapelsen och den förklädde skaparen i ett. Berthe begår en döds synd – och uppenbarar samtidigt det oändligt värdefulla. Hunden är det som anförtrotts Berthe av den Gamla. Ädelstenarna är ett yttre krafs. Hunden är just livet som anförtrotts, liksom Berthe en gång anförtroddes till styvföräldrarna av Berthes far.

Nu kan man åter tänka på Eckberts uppväxt: hade inte manne hans far spridit en falskhet omkring sig, då han uppfostrade Eckbert, medveten om att ha sänt i väg Berthe till kärlekslöshet och fattigdom ?

Eckbert är ett stackars offer. Han är blond. Den ljusa färgen i hans ansikte avslöjar på en gång grubbel, undran , svaghet och oskuld.

Den gud som ställt till alltsamman tycks stå över den Gamla. Berättelsen har ingen religiös ton. Här nämns aldrig någon gud vid namn. Här åkallas ingen kristen gud, finns ingen präst. Detta land är inget protestantiskt eller katolskt. Häri liknar det Kafkas. Landskapet, tiden, är obestämd. ---- Den som nu ställt till allting förblir osynlig. Det måste nu vara någon som gett den Gamla order att utföra sina handlingar. Eller ? Vi anar en högre makt. Den gamla är – när allt kommer omkring – ganska tarvlig med sina ädelstenar Vi måste söka en skapare till hela livets löften, människorna och deras samvetsliv. Ty vi kommer i Tiecks universum inte undan det, eftersom nu fantastiken fordrar det. Det är ingalunda den Gamla, som själv skapat sig sina förvandlingsförmåga, och gett sig själv mirakulösa krafter. Det kan – rent teoretiskt - vara så, men hon tycks mer vara en tyst, handlande tjänarinna åt något större.

När Eckbert kommer till den Gamlas stuga hör han hundskall och även en stilig fågel. Har då aldrig djuren dött ? Var hela Berthes resa en resa i ett mycket, mycket fjärran land. I hennes eget huvud, i hennes själ. Svävning, i ovisshet. Romantikens svävning. Vi tänker på den svävande katten Kater Murr, (*Die Abenteuer des Kater Murrs.*) – en föregångare till Bulgakovs katt ,, , - på Kleists *Osannolika sannolikheter.*

Här finner vi då slutligen det stora hos Ludwig Tieck. Denne lyckas nämligen få oss att bäva inför det stora Okända, genom att berätta ganska så groteska ting. Han berättar om småaktigheter och svek, om lurendrejeri. Och över allt detta lyser alltså en nära nog ouppnåelig verklighet, som kunde nås, om nu verkligheten, världen inte hade varit ”utrustad” med etiska konflikter. (Immanuel Kants vita fläck.). Ty det tycks som om Berthes fars *etiska konflikt:* mellan sin kärlek till den nya kvinnan, som vill vara ensam mor å ena sidan och plikten mot Berthe å den andra, - som om den är det moln som , i en slags ”ondskans förvandlingar” förmörkar jorden.

Tieck ger - existentiellt – inget hopp. Inte för Berthe och inte för Eckbert, och inte för oss. Det stora hos Tieck är ju just detta. Att han tycks mena att man klarar av att se livet utan att ha något sådant hopp om evig lycka, evig kärlek, och en över allting rådande rättvisa. Tönen i berättelsen är både sorgsen och sprudlande. Aldrig för ett ögonblick sentimental. Det är ett friskt ”ge och ta” över (hantverkarsonen) Tiecks sätt att berätta, och att framföra andras berättelser, andras kamp, samtidigt som han inte tycks särskilt bevärad över sina egna tillkortakommande eller de friheter han tar sig. Tieck är inte nöjd med livet, men han accepterar livet, och vill förmedla – med en halvbred pensel – en bild av detta till läsaren. (Man kan här

tänka på att romantikens diktare med få undantag var människor från bildade (!) klasser , inte sällan prästsöner, prästsöner som "avfallit från tron", som Hegel t.ex.) . Frånvaron av en krampaktig tillbedjan av en gud, som skall upplösa världens ondska, är här befriande. Tieck framstår som friskheten själv. Friskheten är s.a.s. dess religion. Han målar inte Berthe eller Eckbert (eller den Gamla) i svart, men i klara akvarellfärger. Hunden varmast. Så har denna (hemska) berättelse – omnämnd med värme av t.ex. W. Benjamin - älskats bitterljuvt genom århundraden.

Kanske är denna kärlek i grunden en kärlek till det Omedvetna ?

Kaj Genell 2016